

JUBILEJI

TONE KNEZ — ŠESTDESETLETNIK

V prvih pomladanskih dneh letošnjega leta je vstopil v sedmo desetletje svojega življenja ugledni slovenski arheolog Tone Knez, ki ga slovenska in mednarodna javnost poznata po izrednih rezultatih arheoloških izkopavanj na Dolenjskem in zlasti v Novem mestu. Tone Knez se je rodil 26. marca 1930 v Laškem. Tam je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo pa v Celju. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je študiral arheologijo in 1955. leta diplomiral. Zaradi pomanjkanja ustreznih delovnih mest v Sloveniji in ljubezni do arheologije je bil prisiljen iskati zaposlitev drugje in jo je tudi našel v Bosni. V Bihaču je služboval v letih 1955—1958. Konec tega leta je ravnatelju Dolenjskega muzeja v Novem mestu prof. Janku Jarcu uspelo, da je našel finančna sredstva za Knezovo zaposlitev v Novem mestu. Tam se je Tone Knez potem ustalil in si ustvaril družino ter se ves predal poklicu. Ko danes premišljujemo o tej kadrovski potezi ravnatelja muzeja, moramo ugotoviti, da je imel srečno roko v strokovnem pogledu in da je tudi sicer bila to dobra odločitev. Tone Knez je namreč ostal hiši zvest ne glede na vse osebene ali službene tegobe in kot vse kaže, namerava v njej tudi končati svojo poklicno kariero.

Mladega kustosa za arheologijo so čakale v Novem mestu velike in obsežne naloge. Poskrbeti je moral za strokovno obdelavo dotedaj zbranega gradiva in preprečiti nadaljnje »odtekanje« arheoloških najdb v druge muzeje, zlasti v osrednji muzej, ki se je do Dolenjske obnašal kot Angleži do Egipta ali Grčije. V mislih nimamo namreč kakšnih nepomembnih najdb, ampak znameniti bronasti oklep halštatskega kneza in trinožni bronasti kotliček ter še nekatere druge najdbe. Poleg preprečevanja takega in podobnih dejanj pa naj bi Knez začel tudi s sistematičnim in natančno planiranim raziskovanjem najstarejše zgodovine Dolenjske. Slednje pa je kmalu postala predvsem papirnata želja. Naključje je namreč prineslo, da je Knezov prihod v Novo mesto sovpadal z obdobjem najintenzivnejše izgradnje Dolenjske, zlasti njene metropole. Namesto planiranih, mirnih, tehnično skrbno pripravljenih izkopavanj se je moral spoprijeti z delom, ko se je poleg finančnih problemov moral neprestano spopadati s pomanjkanjem navadnih fizičnih delavcev, ustreznih strokovnih pomočnikov in konzervatorjev, za hrbotom pa so mu neprestano stali buldožerji in druga gradbena mehanizacija, ki je grozila v trenutku uničiti tisto, kar je zemlja tisočletja varno skrivala. Tako se je moral takoj po vrnitvi v Slovenijo pridružiti svojemu iskrenemu prijatelju, žal že pokojnemu Petru Petruju, ki je reševal ostanke antičnega Neviodunuma (Drnovo pri Krškem). O opravljenem delu so skupaj z že tudi pokojnim Stankom Skalerjem napisali samostojno publikacijo Neviodunum (Novo mesto, 1961). Temu je sledilo odkrivanje obsežnega in močno ogroženega prazgodovinskega žarnega grobišča na Mestnih njivah v Novem mestu v letih 1959—1960, ki ga je nadaljeval še v letih 1982—1983. Vmes je moral opraviti še vrsto manjših zaščitnih izkopavanj, pa tudi svoje najobsežnejše in najpomembnejše delo, izkopavanje halštatskih gomil in keltskih grobov v Kandiji v letih 1967—1970. Med leti 1973 in 1977 je raziskal keltsko-rimsko grobišče Beletov vrt ob Ljubljanski cesti, v letih 1986—1990 pa halštatsko gomilo in keltske grobove na kapiteljski njivi. Vse te lokacije so seveda v Novem mestu. Vmes je opravil tudi nekatere sondažne raziskave.

Če bi slovenske arheologe razvrščali po številu dni, ki so jih prebili na izkopavanjih, bi bil Knez gotovo v samem vrhu, če že ne na njem. Če pa bi na ustrezen način dodali temu še težavnost izkopavanja (poletna vročina, stalni pritiski gradbenikov, pomanjkanje denarja, pomanjkanje ustreznih delavcev), pa mu gotovo nihče ni enak. Seveda pa bi samo naštetih kriterijev ne pojasnili vzrokov za ugled, ki ga uživa Tone Knez v domači in tuji javnosti. Če se jubilar včasih z grenkobo spominja svojih deških in fantovskih let — zgodaj mu je namreč umrl oče, izjemno skromna in skrbna mati ga je težko šolala, takratna oblast pravim proletarcem v bistvu ni bila naklonjena in je bil kot gimnazijec deležen različnih šikaniranj in tudi »tršega« obravnavanja nekaterih ljudskih organov, težko se je prebijal skozi ljubljansko študentsko življenje, še zlasti, če je hotel tudi nekaj od njega imeti — če torej vsa ta nevesela dejstva primerja s svojim poklicnim delom, mora priznati, da je v dosedanjem delu imel pravzaprav srečo. Že prva izkopavanja s prof. Klemencem v Sempetru so dala izjemne najdbe, tudi sodelovanje s Petrujem je bilo uspešno, najdbe z Mestnih njiv so bile odmevne, halštatske gomile v Kandiji so mu prinesle evropski ugled, najdbe na Beletovem vrtu so izjemen prispevek k poznavanju kontinuitete zgodovinskega razvoja na naših tleh.

Krivično pa bi bilo tako izjemne rezultate pripisati le sreči. Tone Knez je bil sam svoje sreče kovač. Dela se je namreč kljub velikim težavam lotil izjemno profesionalno, nič ni prepuščal slučaju, nič ni improviziral. Neprestano se je posvetoval z najbolji uglednimi teoretiki in praktiki in skupaj z njimi iskal najprimernejši način, da bi bilo delo vrhunsko opravljeno. Knezova sreča je v njegovi nepopustljivosti in popolni predanosti stroki. Kvalitetno izkopavanje, dobra dokumentacija, čim hitrejša restavriranje in kar najhitrejša seznanjanje domače in tuje javnosti z rezultati dela so mu prinesli usled. Zato ga je v bistvu njegovo delo in ne le sreča postavila za nekaj let v položaj ene izmed osrednjih evropskih osebnosti raziskovalcev starejšega železnega obdobja. V letih njegovih izkopavanj v Kandiji praktično namreč ni bilo pomembnejšega strokovnjaka v Evropi. Ameriki in celo Avstraliji, ki ne bi čutil dolžnosti, da ga obišče in se seznani z njegovim delom. To je nenazadnje dokazal tudi izjemno organiziran in dobro obiskan mednarodni kolokvij Halštatsko obdobje v Sloveniji, ki je bil v Novem mestu od 28. do 30. septembra 1972. Izjemni rezultati so Tonetu Knezu kot enemu redkih slovenskih arheologov prinesli tudi članstvo v Nemškem arheološkem inštitutu.

Predaleč bi nas prinelalo, če bi skušali opisati vse Knezovo arheološko delo. Muzejskega se nismo še niti dotaknili, pa so bile novomeške izkopanine doslej predstavljene na 13 razstavah, vmes je posegla celo italijanska mafia in izvedla spektakularen vlom. Marsikaj bi kljub želji po popolnosti gotovo izpustili.¹ Naj nam bo dovoljeno navesti le nekaj dejstev, ki Kneza bistveno razlikujejo od vsaj večine kolegov. Omenili smo že nekakšno jubilejntovo prvenstvo po številu izkopovalnih dni. To občudujemo še toliko bolj, ker precejšnje število arheologov odneha zelo zgodaj, čeprav so boljšega zdravja, imajo boljše finančne možnosti in boljše tehnično podoro. K temu moramo dodati tudi izredno obsežno Knezovo bibliografijo.² V nasprotju z mnogimi njegovimi kolegi, ki so pripravljeni pisati le v osrednje strokovne revije, Knezu ni bilo nikoli izpod časti pisati tudi v druga glasila, celo dnevno časopisje. Pri tem ne gre toliko za načelno stališče, da je bolj važno, kaj pišeš, kot kam pišeš, kot za občutek dolžnosti do tistih, ki tako delo v bistvu omogočajo, posredno ali neposredno. Nikoli ni bil pristaš elitizma ali stališča, da je stroka sama sebi namen. Zavedal se je, da je nekomuniciranje humanistične znanstvene discipline z »navadnimi smrtniki« v bistvu zelo nevarno in se ji lahko v kratkem hudo maščuje. Ni še tako dolgo, ko so v Ljubljani očitali arheologiji napake, ki jih ta ni zagrešila. Zgodovinarji smo mu še posebno hvaležni zlasti za številne članke v Kroniki ter seveda izvrstne, skrbno pisane in urejene kataloge ob številnih razstavah, ki jih je organiziral v Novem mestu.

Izredno obsežno je tudi Knezovo vzgojno delo. Tu bi na prvem mestu omenili neposredno vzgojo obiskovalcev izkopavanj, ki jih ni bilo malo in ki so spraševali vse mogoče neumnosti, gre za vodenje številnih skupin obiskovalcev muzeja, ki hodijo vani v veliki meri prav zaradi arheološke zbirke, in nenazadnje tudi poljudne članke, ki so smisel za arheološko dediščino na Dolenjskem precej poglobili. Nič manjši posluh ni imel Knez tudi za študente. Vedno jih je vabil, naj se udeležijo izkopavanj, poskrbel za primerno plačilo, če ni šlo drugače, na jih je bil vesel tudi kot zgoli obiskovalce. Zato ga je težko prizadela ignoranca nekaterih in pogosto se je spraševal, kakšni bodo rezultati šole, ki ne zahteva od študentov obveznega terenskega dela. Kot vse kaže, mu današnji čas dajejo še kako prav. Nedvomno prihaja od izraza deistvo, da z golo teorijo ni mogoče priti daleč, da je mednarodno uveljavljanje odvisno predvsem od dela na virih, tudi tistih, ki jih še skriva zemlja.

Ob življenjskem jubileju Toneta Kneza naj nam bo dovoljeno opozoriti še na eno njegovo značaitko potezo. Kot »otrok vojne« je imel priliko, da se je izvrstno naučil nemškega jezika. To in na bogastvo naših mu nedvomno odnirata velike možnosti obnavljanja v tujini. Kljub temu pa ni nikoli pomislil, da bi bilo to glavno področje njegovega znanstvenega dela. Nasprotno! Posebno je nosoren na svoje slovenske tekste, ki jih je vedno skrbno pisal in oblikoval. Jemati slovenski denar in pisati za druge, ne, to ni Knezov svet. Moralno drže ne sme ogroziti želja po slavi in uspehi. Tone Knez ni bil nikoli revolucionar, ni bil »napreden«, bil je in je še vedno zvest stroki, okolju, iz katerega je izšel, in narodu, ki mu je omogočil uspešno delo. Ob njegovi 60-letnici mu želimo zdravja in uspehov pri nadaljnjem delu, predvsem na dokončno zmago spoznanju, da se Novo mesto mednarodno lahko predstavi predvsem s svojo arheološko dediščino. Ko bodo to pristoini dokončno spoznali, bo zlasti Knezovo delo verjetno hitro dobilo definitivno formo v okviru posebnega arheološkega muzeja.

Stane Granda

¹ Pregled izkopavanj, (manjši posegi niso upoštevani) v Tone Knez, 50 let arheoloških raziskovanj v Novem mestu 1890–1990, Novo mesto, 1990, str.: 20 ss.

² Ravno tam (izbrana bibliografija), str. 47.